

«Я даю богам життя!»

— вважає рівненський дослідник твореної у віках української міфології

Про Валерія Войтовича заговорили в 2002 році, коли з'явилася його 700-сторінкова «Українська міфологія». Завдяки цій книзі багато хто усвідомив, що, незважаючи на всі перипетії життя, українська нація зберегла свою автентичність, свою природність, а не розчинилася у розставлених пастках ласих на нашу землю завойовників. Своєю появою книжка, здається, поставила крапку в суперечках тих дослідників, які намагаються вкоротити віку Україні. А ще цим виданням не соромно було й презентувати нашу державу в Європі: дивіться, мовляв, звідки наші корені. Зупинятися на досягнутому автор не збирався, і вже згодом одна за одною з'явилися нові товстелезні книги — «Міфи та легенди давньої України», тритомник «Антологія українського міфу», «Генеалогія богів давньої України». Валерій Войтович перелопатив тонни літератури, примусив працювати власну уяву, щоб наблизити сучасників до зашифрованого предками пласту культури, підняти їм завісу незвіданого.

«Реконструкція» богів триває

■ **Пане Валерію, наскільки тісно грецька та світова міфології співвідносяться з українською?**

— Для мене цілком очевидно, що у міфологій різних народів є спільні корені. Однак якщо у греків збереглися скульптури, храми, великі епічні та драматичні твори, то у нас цього немає. Але в чому ми виграємо? У нас — величезний матеріал із усної народної творчості, в якій — досить вагомий ще недосліджений міфопоетичний світ наших предків. Потрібно лише вміти його віднайти. Це і казки — з одного боку, з іншого — вся обрядовість: щедрівки, колядки, веснянки, купальські пісні, народні вірування, повір'я. А вже на основі й інших пам'яток мистецтв давньої України, співставляючи, можна ширше показати нашу українську міфологію. В «Українській міфології» зібрав усе це докупи. У ній вміщено більш як 1400 статей, основою яких стали понад 1200 народознавчих та історичних джерел.

Не всім відомо, що грецький пантеон богів створений набагато пізніше від нашого. Однак простіше вивчати те, що є, аніж заглиблюватися в ще давнішу історію. Для чого її переписувати?

■ **То з якого ж часу, на вашу думку, почала творитися українська міфологія?**

— Спочатку вважалося, що наша міфологія бере початки від трипільської культури, а це V— III тисячоліття до нашої ери. Та, виявляється, що в кам'яній могилі, що височить у приазовському степу поблизу Мелітополя і яка давніша за Стоунгендж, за піраміди Єгипту й за зіккурати Близького Сходу, знайдено у так званій печері Артеміди зображення жінки-богині — свого роду пра-Артеміду. На голові богині — оленячі роги. На особливу увагу заслуговує «чуринга-риба» з двома головами. За уявленням давніх, «кам'яна риба» одним ротом ковтає Сонце, а з другого — випускає його на небесний простір. Цьому міфологічному сюжету давнього митця — близько десяти тисяч років. Ось звідки витоки нашої української міфології. Після відкриття цього унікального святилища не можна твердити, що Артеміда належить лише грецькій міфології. Так само можна сказати і про богиню землеробства і родючості Деметру. Святилище цієї богині знайдено в Керчі.

Нещодавно побачила світ моя нова книга «Генеалогія богів давньої України». У цій монографії, на основі величезної кількості наукових джерел, я зробив спробу реконструкції пантеону богів наших предків. У книзі зібрано унікальний ілюстративний матеріал з різноманітних та сучасних джерел. І справді, про Дажбога, Сварога, Перуна, Велеса, ми знали до нещодавна лише те, що вони — дохристиянські, «язичницькі». А це ж наша національна спадщина. А як не згадати богиню кохання Лелю, її матір Ладу — богиню Всесвіту, так само Коляду — бога зимового сонцестояння, Купала, який щороку справляє шлюб у день літнього сонцестояння, коли вогонь і вода мають найбільшу силу.

■ **Пантеон українських богів свого часу був систематизований, чи це все існувало хаотично — у кожному краю набір своїх богів. Чи лише тепер дослідниками міфології складено певну систематику? Адже мені, скажімо, ніколи раніше не доводилося чути про таких українських богів як тато Яма чи мама Ямі.**

— Я вважаю, що у наших предків усе було цілісною системою. Для них Богом була природа й існував свій шлях до розуміння єдиного Бога, якого вони так і називали — Бог. Я зробив своєрідну реконструкцію деяких міфологічних персонажів. Згідно з моїм дослідженням, по суті, є боги, яким я дав життя. Зокрема, це стосується Ордана — святителя підземних вод. У колядках знаходимо й інші імена цього божества: Йордан, Ярдан, Гордан, Юрдан. Свято Ордана відзначається на Водохреще. Його ім'я можна розшифрувати так: Ор — сонце, Дана — вода. На Водохреще це божество своїм сонячним світлом освячує воду. Логічно? Можливо, назва річки Йордан, у водах якої прийняв хрещення Христос, і започаткована від наших витоків.

Або ще один промовистий приклад — божество лісу Шумлячий, якого віднайшов у веснянках. Ліс — пізніша назва Шума. Предки вважали ліс якоюсь таємницею, через що і називали його Шумом. В одній із веснянок співається: «Пішли дівки-парубки Шума заплітати...» Цей сповнений поезії персонаж ще чекає на свого дослідника.

Щодо володаря потойбічного царства Нав Ями. Яма — бог смерті і правосуддя. Череп — емблема Ями, і означає минулість життя, марність мирського. З іншого боку, череп — символ життєдайної сили, схованої у голові. В українській мові слово «Ямь» означає «Вогонь» — вогонь у жіночій і чоловічій іпостасях. Пращури вірили, що тато Яма і мама Ямі — першолюди, їхні родоначальники, як у християн Адам і Єва. «Збирач людей» Яма особливо піклується про малих померлих дітей, яких перетворює на молільників перед богами за добробут родини.

Бабу Ягу давно потрібно реабілітувати

■ **Претензійно звучить: «Боги, яким я дав життя»? А як справи з утвердженням української міфології, адже письмова її фіксація відбувалася досить пізно?**

— У нас міфи збереглися, в основному, в легендах та казках. Українська казка в її літературному розумінні — то не казка, то є залишки міфів. Приміром, казка про Бабу Ягу. Хто вона насправді? У деяких переказах Баба Яга уявляється воїном, богатиркою і велетнем. У богатирських казках часто трапляється жіноче військо: Баба Яга (в давньослов'янській мові «ягать» означає — «скакати попереду війська») верхи попереду полчищ, які застеляють горизонт, «как облак». У її арсеналі є Вогненний Щит, який палить у різні боки. Ягишини-кобилиці :— жіноча іпостась кентавра. Живуть вони біля якихось гір з урочищами і проваллями, біля моря або за морем. Баба Яга, Баба- Яга, Язя, Йога, Єгера — мешканка потойбічного світу Нав, родоначальниця і предкиня всіх відьом у світі, її хатинка на курячих ніжках без кінця «крутиться». Ця хатинка завжди повернута відкритою стороною до Тридесятого царства, а закритою — до царства, доступного Івану Царевичу. Щоб зайти до хатинки, потрібна своєрідна молитва: «Хатинка, хатинка, — каже Іван, дмухнувши на неї, — стань до лісу задом, до мене передом». Ця хатинка — сторожова застава. За те пограниччя він потрапить не раніше, як буде підданий допиту і випробуванням, чи гідний він продовжувати шлях. Далі бачимо, що герой із хатинки не виходить, а вилітає або на коні, або на орлі, або стає орлом. Ця хатинка — межа двох світів. Цей визначний персонаж численних казок уже можна було б хоч сьогодні якимось реабілітувати.

А тепер згадаємо казку про Оха, в якій батько привів сина в ліс, сів на пенюк і лише одним словом викликав божество. Маленький дідок забрав хлопця до себе служити, сказавши, щоб за ним прийшли через рік. Цей Ох був волхвом, священнослужителем. Він спочатку спалює хлопця, а потім з попелу робить людину, яка починає жити в іншому світі: має здатність перевтілюватися в мураха, літати соколом, ставати рибою. Це є міф? Візьмемо «Слово о полку Ігоревім». Князь міг перевтілитися у вовка, летіти соколом, долав за ніч надзвичайно великі відстані. Це говорить про те, що наші предки-волхви

володіли цим даром. Відомі перекази про таких перевертнів. Зокрема, у нас на Поліссі знаходилася навіть школа, де виховували хлопців у такому дусі. Молодих парубків залишали в лісі, один день випробувань там був за рік. Вони таки вміли робити чудеса!

Пане Валерію, а чи легко повірити в такі міфи як у реальність, хай навіть дуже давно?

Герої міфів — це насправді реальні люди. Вони були в минулому вождями племен, які побутували на теренах сучасної України, а вже пізніше почав творитися міф і з них почали робити надлюдей.

■ Пане Валерію, скільки часу зайняло створення «Антології українського міфу»?

- «Антологія», як і «Генеалогія», підсумовує шлях, яким ішов упродовж 25 років. Спочатку була задумка створити словник з української міфології десь на 100—120 сторінок. Та цілісність «Української міфології» відчув аж в одинадцятому проекті. Майже всі проекти показував шанованому в Україні та за її межами вченому і письменнику Валерію Шевчуку, який став для мене хрещеним батьком, бо багато підказував, виправляв, доповнював. Але це мене не пригнічувало, а лише підштовхувало до нових пошуків. Сильну підтримку відчув і від ректора Острозької академії Ігоря Пасічника, у закладі якого і сьогодні працюю. За сприяння професора праця побачила світ.

Нині маю ще сім проектів. Це книга про Амазонок, Богиню-Діву-Воїна — своєрідний гімн Жінці. Також готові проекти: книжка для дітей «Коляда», де вміщена повість про Бога Коляду і дитячі колядки. Готове також академічне видання «Колядки та щедрівки» у двох томах. Те, що зробив, — це краплинка. Національний пласт потрібно відшукувати, піднімати, досліджувати.

Дем'янчук Богдан